

REPORTS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ISSN 2224-5227

Volume 3, Number 307 (2016), 134 – 139

UDC 371.215 = 512.122

THE ANALYSIS OF A LESSON ORIENTED TO A RESULT

K.V.Ushakova, S.S. Kasimova, A.S. Seisenova

Karaganda state technical university, Karaganda, Kazakhstan
saule.saken2010.kasimova@mail.ru

Key words: analysis, lesson, educational activity, result, learning methods, personality, education, cartogram, pedagogical experience.

Abstract. A new trend's analysis is given in this article, the analysis in modernization of school education to form the personal qualities of pupil. So, there is an accent onto that the aim and task of a teacher is not to give studying material, but in the skill to analyze the material deeply, to gain the main aim efficiency of educational process does not depend on only changing of methods, ways and lesson teaching, so on definitely innovative approach of teacher to a student.

The result of many years pedagogical activity is the cartogram of teacher and pupil activity's value, the efficiency of this cartogram is that teacher does not plan his/her activity during lesson, so he/she obligates himself/herself to develop the personal qualities of pupil. Experience proves, that the result of intimate pedagogical activity analysis is changing the personal qualities not only of a pupil, so of teacher too.

ӘӨЖ 371.215 = 512.122

САБАҚ ТАЛДАУДЫҢ НӘТИЖЕҒЕ БАҒЫТТАЛУЫ

С.С. Касимова, К.В. Ушакова, А.С. Сейсенова

Қарағанды Мемлекеттік техникалық университеті, Қарағанды қаласы

Түйін сөздер: талдау, сабақ, оқу әрекеті, нәтиже, оқыту әдістері, тұлға, білім беру, картограмма, педагогикалық тәжірибе.

Аннотация. Білім беру жүйесіндегі жаңа талап оқушының тұлғалық сапаларын дамытуды, өздігінен білім алу арқылы дамуын қойып отырғандықтан мақалада білім беруді жаңғыртудағы жаңаша әдістерге талдау жасалған. Өр педагогтың мақсаты мен міндеті тек сабақты өткізіп қана қоймай, көздеген мақсатқа қол жеткізу үшін өзінің сабағына терең педагогикалық талдау жасай білу әдістемесін меңгеруі қажеттігінің өзектілігі қарастырылған. Сабақ талдаудың кездейсоқ емес мақсатты болуы, ол үшін бақылау бағдарламасының жасалуының маңыздылығы айтылған. Оқу үрдісінің тиімділігі сабақты өткізудің әдіс-тәсілдері мен формаларының өзгеруіне ғана емес, олардың оқушының қабілеті мен жеке ерекшелігіне сай іріктеліп алынуына, мұғалімнің оқушыға қарым-қатынасының жаңаша қойылуына байланысты екендігі көрсетілген.

Көпжылдық педагогикалық тәжірибенің нәтижесі мұғалім мен оқушы іс-әрекетін бағалау картограммасының жасалуы болып табылады. Ұсынылған картограмманың тиімділігі мұғалімнің сабаққа дайындалу, өткізу барысында тек өзінің іс-әрекеттерін жоспарлап қана қоймай, сонымен қатар оқушының міндеттерін анық біліп, оның тұлғалық сапаларын дамытуды өзіне міндеттеуінде. Сабақты педагогикалық талдаудың тереңдігінің, нақтылығының, іскерлігінің көрінісі – бұл мұғалімнің және оқушының тұлғалық сапаларының өзгеруі екендігі өзіндік тәжірибе арқылы дәлелденген.

Қоғамның жаңаруы, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағыттар, қоғамның ашықтығы, оның жедел ақпараттануы мен қарқынды дамуы білім беруге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Білім беру жүйесі білім берудің мақсаты, мазмұны мен технологияларын оның нәтижесіне қарап бағалайтын болды. Білім берудің негізгі мақсаты білім алып, білік пен дағды-

машыққа қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке, ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам өзгеріп жатқан қоғамда лайықты өмір сүру мен еңбек ету болып отыр. Аталған мақсаттар қазіргі мектеп мұғаліміне үлкен міндеттер жүктейді.

Сабақ беру әдістемесін игерумен қатар оны жан-жақты талдай білудің маңызы зор. Сабақ талдау мақсатты іс-әрекет: мұғалімдердің іс-тәжірибесін зерттеп, озық тәжірибе таратуға, оқыту, тәрбиелеу ісінің сапасын анықтауға, кемшіліктерді жоюдың жолдарын көруге мүмкіншілік береді. «Сабақ – оқу-тәрбие процесінің «тірі клеткасы», оқушы үшін ең маңызды, ең бастылардың бәрі сабақта жүзеге асады. Егер де мектеп директоры, оның орынбасары мұғалімге, сынып өміріне етене кіріспесе, сабақты терең зерттемесе, оған атүсті, мақсатсыз қатыса салса, онда мұндай басшылардың істеген істерінің мәнісі жоғалады. Сабақ тек мұғалімнің ғана шығармашылық лабораториясы, ал кабинеті сол сабақтарды бақылау кезінде туындаған ойларды жүйелеп, өрнектейтін орын» – дейді Ю.А. Конаржевский [1, 4 б.].

Мектеп басқару ісін ғылыми негізде жүргізу үшін бүгінде оқу-тәрбие процесінің «тірі клеткасын» терең зерттеу қажет. Тек сабақта ғана мектеп басшылары, оның орынбасарлары төмендегідей мағлұмат ала алады:

- сабақтағы мұғалім мен оқушының өзара ынтымақтастығы, қарым-қатынасы;
- мұғалім өз пәнін терең әлде үстірт қана біле ме?
- оқушыларды танымдық әрекетке жұмылдыра ала ма?
- мұғалім кім? Ақпарат беруші ме, әлде оқушылардың оқу процесін ұйымдастырушы ма?
- мұғалім сапалы білім мен білік, дағдыны қамтамасыз ете ала ма?
- мұғалім оқушылардың пән бойынша алған білімдерін оларды дамыту мен тәрбиелеуге пайдалана ала ма?

Мектеп практикасында сабақ талдауда көптеген кемшіліктер кездеседі. Ең басты кемшілік бұл – сабаққа қатысу, талдау мақсатының айқындалмауы.

Екінші кемшілік – мақсат қойылғанымен, бақылау мен талдау бағдарламасының болмауы, яғни, жасалмауы. Мақсаттың болуы соңғы нәтижені ғана көрсетеді, бірақ оны іске асырудың жолдары көрсетілмейді. Бағдарламаның болмауы айтарлықтай қиындықтар тудырады, сабақ талдаудың алдына қойылған мақсат пен сол мақсатты іске асырудың арасында, мақсатқа ұмтылу мен мақсаттың жүзеге асуының арасында алшақтық тудырады.

Көптеген жағдайларда мектеп басшылары мен оның орынбасарлары және жалпы мұғалімдер сабақ талдауды өз көзқарасы тұрғысынан жүргізеді. Яғни сабақ процесінен өзіне таныс әдістер мен формаларды іздейді де «маған ұнады» немесе «ұнамады» – деген қорытынды жасайды.

Келесі бір кемшілік – сабаққа қатысушылардың сабақ талдағанда сабақтың барысын баяндап шығуы, өздерінің көргендерін тізбектеп шығады. Мұндай талдау мұғалімнің құлағына жаққанымен, пайдасыз. Мұғалімнің әдістемелік шеберлігін арттыруға түк қосары жоқ.

Сабақ талдаудағы тағы бір кемшілік – ұсақ-түйекті тізбектей беру, ең басты талдаудың мақсатын естен шығару.

Сабақ талдауға байланысты сан алуан схемалардың пайда болуының өзі де мәселенің өзектілігін, күрделілігін көрсетеді. Сабақ сияқты шығармашылық құбылысты схемаға салып талдауға болмайды. Оқу-тәрбие процесіне жасалатын талдаудың қандайы болмасын нәтижеге бағытталатыны белгілі. Әйтсе де қоғамдағы рухани мәдениет пен жеке адамның мәдениетін байланыстырушы құндылықтардың өзгеруі оқу-тәрбие процесі нәтижесін бағалауда қарама-қайшылықтар туғызып отыр.

Оқу орнының нәтижесі мектеп бітірушінің:

- қоғамдағы процестерге араласып кете алуын;
- тұжырымдамалық түсінігінің болуын;
- жаңа жағдайда шығармашылықпен қызмет ете алуын, яғни, жаңа тұлға құзырлығының

дамуын көздейтін болса, онда оқу-тәрбие процесін ұйымдастырушылар: мектеп басшылары мен мұғалімдер тұлғаның әдеби сауаттылығына, математикалық сауаттылығына және ғылыми-жаратылыстану сауаттылығына жауапты [2, 95 б.].

Қазіргі кезде құзырлыққа әкелетін оқушының тұлғалық сапаларының дамуын сабақ процесінде сабақтың айқындалған мақсаты мен нақты, қол жеткен нәтижесін салыстыру арқылы айқындау қажет.

Мәселеге назар аудартқан алғашқы факт – мектеп мұғалімдерінің 60%-ның сабақ нәтижесінде көздейтіндері оқушылардың пәндік білімі, білік дағдыларын игеруі сияқты сапалармен қанағаттанатыны, ал осы білім, білік, дағдыны жаңа ақпарат алуға, оны талдауға, сыни ойлауға, өз пікірін қорғауға, кәсіби білім алуға пайдаланудың тәсілдерін іздеудің, қолданудың аздық етуі болды. Мұғалім оқушылардың тұлғалық сапаларының қаншалықты, қайтін дамуына жағдай жасауды өзіне міндеттемейді. Нәтижесінде білімнің жеке тұлға тағдырындағы мәнділігі төмендейді.

Сондықтан оқу-тәрбиелеу іс-әрекетінің нәтижесіне талдау жасауды жүйелік теория тұрғысынан зерделей отырып, қайта қарау, әр сабақтың мақсатын «неге?», «не үшін оқытамын?» деген сұрақтардың жауабы негізінде ойластыру барысында мұғалімнің сабақтағы өз іс-әрекетін ұйымдастыру міндеттерін қоюмен қатар оқушының белсенді іс-әрекет иесі ретінде өзінің іс-әрекетін жоспарлауға, реттеуге үйрену қажеттілігі туындап отыр.

Қазіргі кезде басқарушының сабақ талдаудағы мақсаты мұғалімнің сабағына айқын мақсатпен, үлкен дайындықпен барып, талдау барысында мұғалімді жаңаша дайындау, қазіргі заманғы мектеп мұғалімін жасау. Сабақ талдау – басқарушы мен мұғалімнің мақсат пен нәтиже арасындағы айырманың болу себептерін көру арқылы процесі дамыту, түзету үшін бір мақсатты көздейтін әңгіме-сұхбаты.

Мектеп басқарушының сабаққа қатысуға және талдауға дайындығы 4 компоненттен тұрады [3, Б. 57-58.]:

1. Мақсат қою және бақылау бағдарламасын әзірлеу;
2. Мұғалім жұмысына және оқушылардың сабақтағы іс-әрекетіне барлау-бақылау, яғни, сабақтан ақпарат алу;

3. Оқытушымен сұхбатқа дайындық.

Бұл:

- сабақ талдаудың морфологиялық аспектісі.
- сабақ талдаудың құрылымдық аспектісі.
- сабақ талдаудың функционалдық аспектісі.
- сабақ талдаудың генетикалық аспектісі.

4. Сабақтың талдауы.

Сабақ талдау барысында бұл төрт компонент органикалық бірлікте жүзеге асады: бұл – жүйедегі екінші және төртінші элементтердің шарықтау кезеңі болып табылады. Дегенмен, талдаудың пәрменді болуы оның бірінші және үшінші компоненттерінің іске асу сапасына, былайша айтқанда басшының сабаққа қатысуға немесе мұғаліммен сұхбатқа қалай дайындалғанына тәуелді болып шығады. Ал басқарудың күнделікті практикасында дәл осы аталған компоненттерге мән берілмей басқа екеуі орындалғандай болатыны өкінішті.

Сабақ талдау мақсаты деген – сол сабақты талдау барысында қол жетуге тиісті нәтиженің бейнесі.

Ол мақсат мектептің биік парызына сәйкес, оқу-тәрбие процесі нәтижелерінің даму деңгейін бағалаушы қорытынды көрсеткіштерден бастама алады. Педагогикалық іс-әрекеттердің жағдайын және мүмкіншіліктерін талдау мынадай сұрақтарға жауап береді. Неліктен осы немесе басқа мақсаттар алға шығады, мұғалімнің жұмысын қадағалауда ең бірінші маңызды мәселе не болып табылады? Осы жағдай үшін бақылаудың қандай түрі оңтайлы болып табылады? Қай уақытта

сабаққа қатысу керек?

Талдау мақсатының түзілу процесіне мектеп басқарушы қажеттілік арқылы келеді: байқау, әдістемелік көмек беру, анықтау, зерттеу, оқушылардың білім сапасы және мұғалімнің біліктілік дәрежесінің осы және басқа сапаларын тексеру.

Басқарушы талдау мақсатын ойластырып, ұйымдастырғаннан кейін оны декомпозициялауға кіріседі, яғни бақылау бағдарламасының негізін құратын логикалық элементтеріне бөледі. Бұл жерде мақсатты нақтылау жүреді, мақсат, міндет бөлінеді.

Сондықтан сабаққа қатысу мен оны талдаудың қалай ісек асатыны туралы және қолдану жолдарын көрсету барысында алдымен мақсат қойып, содан кейін бағдарламасын құрып алу абзал.

1 – мысал.

Талдау мақсаты: «Мұғалімнің үлгермеушілікті болдырмаудағы жұмысын тексеру» болғанда бақылау бағдарламасы келесідей болады:

- Үлгерімі төмен оқушыларға ұсынылған тапсырмалар деңгейінің оқушы қабілетіне сәйкестігін анықтау.

- Мұғалім тарапынан оқушылардың оқу әрекетіне жасалған бақылау түрлерінің олардың жетістіктеріне әсерін айқындау.

- Оқушылардың біліміндегі типтік қателерді, оның себептерін айқындау жолдарын зерделеу.

- Жіберілген қателермен жұмысқа басқа оқушылар қайталамайтындай зейінін аударта алуы.

- Өзін-өзі тексеру мен бірін-бірі тексерудің ұйымдастырылуын анықтау.

2 – мысал.

Талдау мақсаты: Мұғалімнің оқушыларды ойлау әрекетіне бесендірудегі жұмысын талдау.

Бақылау бағдарламасы:

- Мұғалімнің үй тапсырмасын тексеруде оқушыларды өз жауаптарын дәлелдеп, түсіндіріп беруге машықтандырудағы жұмыс түрлерін анықтау.

- Алынған білімді жаңа білімді меңгеруде тірек ете алу дағдыларын айқындау.

- Жаңа білімді өздігінен игеруде оқушыларды талдауға, салыстыруға, ажырата білуге үйрету жолдарын айқындау.

- Негізгі идеяны бөліп алып, дәлелді түсіндіре білу жолдарын анықтау.

- Бекіту кезінде жаңа ұғымға байланысты сұрақтарды жинақтап, қысқаша қорытуға дағдыландыруын айқындау.

3 – мысал.

«Оқушылардың өздігінен ойлай білуін, өзінің оқу-әрекетіне талдау жасау біліктілігін тексеру» мақсатын жүзеге асыру болғанда, бақылау бағдарламасы төмендегідей түзілді:

- Оқушылар сабақта білімді игерудің мақсаты мен міндетін, орындау әдісін өздері анықтай ала ма?

- Материалды талдап ұсыныстар жасаудағы, бір-бірінің жауабын түзетіп толықтырудағы белсенділік деңгейі қандай?

- Тапсырмалар орындауда шығармашылық ізденушіліктері қаншалықты?

- Алған мәліметтерді басқа нәтижелермен салыстырып айыру жолдары қандай?

- Кеткен қателерді анықтап жоюға талпыну байқалды ма?

- Өздерінің іс-әрекеттерін бағалау біліктілігі қаншалықты қалыптасқан?

Мұғалім сабақтағы өз әрекеттерінің міндеттерін көруімен бірге оқушы міндеттерін анық білуі тиіс. Оқушылар тұрғысынан ол міндеттер саналы қабылданған қажеттілікке айналады. Ол үшін Петр Иванович Третьяков ұсынған картограмманы негізге алуға болады. Үлгіні жанарту арқылы гуманитарлық бағыттағы пәндерге қатысу барысында мұғалім мен оқушының іскерлігін бағалаудың үш блоктан тұратын картограммасы жасалды [3, Б. 61-63.].

I блок. Өзі мен оқушының іс-әрекетін жоспарлау және мақсат қою шеберлігі

мұғалім	оқушы
1.Сабақ жоспарлау кезінде мақсат қою	I деңгей. Сабақтың мақсатын түсіну, соған сәйкес өз алдына мақсат қою. II деңгей. Сабақтың іс-әрекет мақсатына сай міндеттерін құрастыру, күтілетін нәтиже туралы түсінігін қалыптастыру. III деңгей. Проблеманы мұғалімнің көмегімен құрастыру, қол жеткен және өлшенетін мақсаттар қою.
2.Оқушының психологикалық ерекшеліктеріне сәйкес сабаққа мазмұн таңдау (қажет мәлімет бойынша)	I деңгей. Оқушының өткенді еске түсіруі, материал мазмұнын түсінуі. II деңгей. Ұсынылған ақпаратпен жұмыс жасауды қабылдау. III деңгей. Проблеманың туу себептерін айту, сабақтың негізгі бөлімін қабылдауға даярлығын білдіру.
3.Оқу материалының қисындығы, күрделілігіне қарай деңгейге сәйкестендіре ұсыну.	I деңгей.Өз мүмкіндігіне сай деңгейін анықтай алуы. II деңгей.Өз деңгейі негізінде ұсынылған материалдарды алу. III деңгей. Тапсырма мазмұнымен танысу, қабылдау.
4. Мақсат, міндетке сәйкес оқу материалының мазмұнын (ОММ), танымдық әрекетті ұйымдастыру формасын (ТҰФ), оқыту әдістерін (ОӘ) жоспарлау	I деңгей. Сабақ мазмұны мен мақсатына сай өз іс-әрекетін жоспарлау, аралық мақсаттарды нақтылау. II деңгей.Мақсатқа қол жеткізу тәсілдерін ұсыну. III деңгей. Оқушының проблеманы шеше алатындығын нақтылауы, шешу мүмкін болатын тәсілдерді іріктеу.

II блок. Өзі мен оқушының іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру шеберлігі

мұғалім	оқушы
5.Өз деңгейіне сай мүмкіндігін анықтай алуы. Оқушының өз деңгейіне сәйкес іс-әрекетін ұйымдастыруын қамтамасыз ету.	I деңгей. Деңгейіне сәйкес өз іс-әрекетіне қажет болатын уақытты белгілеу; тапсырмамен жұмыс істеуі және іс-әрекет барысында мұғалім ұсынған материал, ақпарат көздерінен мәлімет алып айтуы, сұрақтар қоюы; өзі білмейтін сұрақтарды қарастыру үшін белгілеп алуы. II деңгей. Оқушының проблемаға сәйкес қосымша ақпаратпен жұмыс істеуі, қажет мәліметтерді іздеуі, сұрыптауы, жүйелеуі; проблемаға алынған түрлі жауаптарды жинақтап, жүйелеу тәсілін ұсынуы; келесі деңгейге өту қабілетін көрсетуі. III деңгей. Алынған жауаптардың өзара байланысын айқындау, нақтылап жүйелеу тәсілдерін қолдануы; қарама-қайшылықтарды шешуі, талдап бір қорытындыға келуі.

III блок. Өзі мен оқушының іс-әрекетін реттеу, бағалау, талдау жасау іскерлігі

мұғалім	оқушы
6. Өзі оқушы іс-әрекетіне талдау және бағалау жүргізу; оқушылардың материалды игергені туралы түсініктерін анықтау;	I деңгей. Материалды талдап түсіндіру, мүмкін болса сызба құру; II деңгей. Талқылау барысында өзара бақылау және басқалардың іс-әрекетін бағалау; талқылауда ойын білдіруде сөйлеу нормаларын сақтау; материалды түсінуде қосымша ақпаратты, сызба, кестелерді сауатты қолдана білу арқылы басқалармен бірге өзара әрекет нәтижесін алу; III деңгей. Талқылау негізінде бірлесе отырып, ортақ тұжырымға келу; мұғалім ұсынған проблеманы шешу;
7. Оқушылардың өзара жұмысы барысында талқылаудан мақсатқа қарай бағыттау.	I деңгей. Өзін-өзі бақылауда іс-әрекетін реттеу; Алынған нәтижені көзделген мақсатпен салыстыру; II деңгей. Материал туралы алған білімді бағалау үшін өлшемдер ұсынуы; III деңгей. Өзінің әрі қарайғы іс-әрекет жобасын ұсынуы, көрсетуі, бөлісуі

Сабақты педагогикалық талдаудың тереңдігінің, нақтылығының, іскерлігінің көрінісі – бұл мұғалімнің және оқушының тұлғалық сапаларының өзгеруі.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Конаржевский Ю.А. Анализ урока. М., 2000.
- [2] Нәтижеге бағдарланған білім беруде оқушыларды әлеуметтендіру мен тәрбие жүйесінің даму болашағы, бағыттары мен проблемалары (облыстық ғылыми-практикалық конференция материалдары). Қарағанды. 2005.
- [3] Бедесова С.Б., Қасымова С.С. Жүйе және жүйелік талдау: Әдістемелік құрал. Қарағанды. 2006.
- [4] Горская Г.Л. Организация учебно-воспитательного процесса в школе. М., 1988.
- [5] Турбовской Я. Управление: от схемы к жизни / Народное образование. №8. 1991.

REFERENCES

- [1] Konarzhevskij Yu.A. Analiz uroka. M., 2000.
- [2] Nätizhege bardarlanğan bilim berude oқushylardy әleumettendiru men tәрбие zhyjesiniң damu bolashary, baryttary men problemalary (oblystyk ғылыми-praktikalық konferenciya materialdary). Kararandy. 2005.
- [3] Bodesova S.B., Kasymova S.S. Zhyje zhәне zhyjelik taldaу: әdistemelik kural. Kararandy. 2006.
- [4] Gorskaya G.L. Organizaciya uchebno-vospitatelnogo processa v shkole. M., 1988.
- [5] Turbovsxoj Ya. Upravlenie: ot sxemy k zhizni. Narodnoe obrazovanie. №8. 1991.

АНАЛИЗ УРОКА, ОРИЕНТИРОВАННЫЙ НА РЕЗУЛЬТАТ

С.С. Касимова, К.В. Ушакова, А.С. Сейсенова

Карагандинский государственный технический университет, г. Караганда, Казахстан

Ключевые слова: анализ, урок, учебная деятельность, результат, методы обучения, личность, образование, картограмма, педагогический опыт.

Аннотация. В статье дан анализ нового подхода в модернизации школьного образования к формированию личностных качеств ученика. Также делается акцент на то, что цель и задача педагога должна заключаться не только в передаче изучаемого материала, но и в умении глубоко анализировать этот материал, чтобы достичь желаемой цели. Эффективность учебного процесса зависит не только от изменения методов, способов и форм проведения урока, но и от определённого инновационного подхода учителя к ученику.

Результатом многолетней педагогической деятельности является картограмма оценки деятельности учителя и ученика, эффективность этой картограммы в том, что учитель во время урока не только планирует свою деятельность, но и обязует себя развивать личностные качества ученика. На опыте доказано, что результатом глубокого анализа своей педагогической деятельности является изменение личностных качеств не только ученика, но и самого учителя.

Поступила 16.05.2016 г.